

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ, ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ, ԱՐՈՒԵՍՏԳԻՏԱԿԱՆ

ԺԵ. ՑԱՐԻ 1901

Տարեկան 10 ֆր. ոսկի — 4 ռբ.:
 Վերամսնայ՝ 6 ֆր. ոսկի — 2 ռբ 50 կ.:
 Մեկ թիւ կ'արժէ 1 ֆր. — 50 կ.:

ԹԻԻ 12. ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ

ՄԱՏԵՆԱԿԱՆ

2/57

“ԱՅՈՒՆ”

“Այսին նպատակաւ գեղեցիկ գործ մըն է, յաջող խմբագրութեամբ Վ. Փափազեանի: Նպատակը կրկին է. նախ՝ յիշատակ մ'ըջլուլ ծանօթ արգիւնաւոր քանդեանի. եւ երկրորդ՝ նպատակն անոր սկսած ձեռնարկին: Ինչպէս կողք վրայ ալ ծանուցուած է, գործին “արգիւնքի” մասը յատկացուած է որբերի օգտին, ձեռքեալ երրորդականը՝ ծախքին եւ աշխատակցող գրագէտներուն: Մարթելու է որ ամէն յաջողութիւն գտնէ գործն եւ իւր նպատակին լիովին հասնի:

Խմբագրութեան կողմէն գրուած փղբրիկ ղեկուցման համեմատ “ժողովածուին մասնակցելու կողմն պատասխանեցին բրեթէ բոլոր հայ յայտնի

Վ. Սալ, գրական - բանասիրական խաղաղութեւ, Գրիգոր Զանգեանի յիշատակին, խմբագրութեամբ Վ. Փափազեանի: Թիւ. 1901. Մեծ 8՝ էջ 433: Գինն է՝ րպ. 1.50:

259

գրողները, ծանօթ անուններէ սկսեալ “մինչեւ ամենանոր, թէեւ սկսեակ, բայց յուսատու հեղինակները, Անունն ըստ իրքեան երկրորդական է. գրական արգիւնքն ինքնին խոսելու է: Այս կողմանէ հաւաքածոյիս պարունակութեան մեծ մասը յաջողած համարուելու է: Թէ զուտ գրական եւ թէ բանասիրական կարները խնամով ընտրուած եւ նպատակին յարմար գրուած են, նաեւ մասնագիտականները սիրով կը կարգացունեն: Քիչերն եղան, կ'ըսուի գարնեալ, որ այլեւայլ պատճառներով չկրցան մասնակցիլ գործին, եւ որոնք՝ ինչպէս կը յուսայ խմբագրութիւնը, “արտով մօտ են եւ համակրուած են այս գործին, որ արեւելք այս կողմանէ արտակոյս մ'ըջլուլու չէ: Ըլլայ մասնակցող կամ ոչ՝ ամէն բանասիրի բաղձանքն է որ (թողլով նաեւ գովելի նպատակն) այսպիսի հաւաքածոյներ յաճախեն, նպատակնով հայ գրականութեան ամէն քննչերուն զարգացման, եւ հանրամասնի ընելով մեր հնունդեան վերաբերեալ նոր հետազոտութեանց արգիւնքները:

Երկու մաս է հաւաքածոյն, ինչպէս արդէն խորագրին ալ կը ցուցնեն՝ գրական եւ բանասիրական, բրեթէ իրարու համաշափ: Առաջինն (էջ 1—226) բազմաթիւ մանր ու մեծ գրական արտագրութիւններ կը պարունակէ, շափական եւ արձակ, վիպակներ եւ պատկերներ ժողովրդեան կեանքէ: Չափական գրուածքները մէջ ընդ մէջ գրուած են, եւ ընդհանրապէս մանր տաղաչափութիւնք են ծանօթ գրիչներէն՝ Յ. Գովհաննիսեան, Աղ. Դաւաթեան, Գովհ. Թուսնեան, հաւ մը՝ Ա. Խաչատրեան եւ “Սրիգլ”, Ընդարձակ է միայն “Պօետան ու մուլան” (էջ 64—80) Գովհ. Թուսնեանին:

Արձակ գրուածքներուն շարքը կը բանան Ա. Խաչատրեանի “Սրիգլ երգը”, որ այլաբանական դրուցի ձեւ ունի, եւ խմբագիր Վ. Փափազեանի

“Աւետեաց երկրում” գրուածքն որ տնտիւց աշխատութեան մը մէկ զլուին է՝ տխուր եւ յուզիչ պատկեր մը, գիծ մը վերջին անձնատուր փախած գաղթականներու կեանքէն։ Նոյն նիւթն եւ նոյն ցաւերը կը պարզէ յաջորդ բաւական երկար գրուածքը՝ Ա. Ս. Տարսնեանի “Գարձը”, եւ՝ զարմանիչ չէ՝ նոյնպէս տխուր են շատ ուրիշ էջեր ալ, ամեն ալ կապ մ’անենալով որբերու եւ յարկիչներու թշուառութեանց, այսպէս՝ Ս. Լախուսեանի “Ընդհատուած հէկեկանները”, Լ. Նազարեանի “Բեկորներն”, այսպէս մանաւանդ Գ. Չուբարի “Երազը”, Վերջինս գեղցնիկ համառօտ գրուած մըն է, որ կը գաւառայ այն կենսական խնդրին վրայ թէ վերջացած է մեր գերը աշխարհին վրայ, կամ թէ “մեր ծնադը կը մարդաւ մըտ”։ Չարմանք չէ որ երազը ճնշիչ էր, եւ ապաւորութիւնը՝ բիշ մը յուսեան։

Ուրիշ կարգի պատկեր է Գ. Բաշինջազեանի “Բարեբարները”-ն յատկապէս Տփլիսի ստորին խաւերու կեանքէն, որ սակայն կրնայ յարմարիլ ամեն տեղոյ ալ։ Քիչ շատ ամեն տեղ՝ ամենամեծ թշուառութիւնն անցող, կարեկցութեան ճգնաժամ գործազորներն ու մեծանուն “բարեբարներն”, են, այլ նոյն ինքն նոյնպէս թշուառ եւ բախտակից ժողովրդեան գաւառը։ Բոլորովին ուրիշ կարգի է նաեւ Հանքածաւունք վիպակն՝ Պ. Պառչեանի՝ գրուածքը, “Հինգերորդ գինագիծը” խորագրով (էջ 122—144)։ “Գինագիծ” գործածուած է “գինեմը”, իմաստով՝ “նիւթը” ազգագրական պատկեր մըն է Սշառարակի կեանքէն, այն ժամանակէն երբ (գաղութն առաջին քառադրկի) պատերազմին առթիւ նոր բարքեր սկսան մանկ գիւղեան ժողովրդեան մէջ։ Աւելի ակար է Յ. ՅԻր-Միրաբեանի գրուածը՝ “Անցած գնացած արեւից”, որ պատկեր մըն է Գեորգիան օւսանելու քաղած հայ լուսնադէներու կեանքէն։ Աճողով առաջին մասին բառադրին էջերէն է մեր հանձարեղ բանաստեղծին՝ Ռ. Պատկանեանի՝ սուր եւ կծու երգիծական գրուածքը, որուն խորագրին է “Փռնուսիկն Աւազը”, (էջ 182—97)։ Ինչպէս Եւանթովութեան մէջ կը յայտնէ խմբագրութիւնը, գրուածքը յանձնած էր Եր. Շահազիզ, որ ապագայութեան յանձնէր իրաւունքն ստացած էր՝ սեպհականատէր ՅԵր Մկրտիչ Գումեձապետեանէ։ Լանդադեանը նշանուոր բանաստեղծին շատ մ’ուրիշ երգիծական գրութիւնաց պէս՝ առ ալ յատուկ “Նոր-Նախիջևանի” նկարագիրը կը կրէ, անոր լեզուաւ (որ մեր արեւմտեան Հայոցն ժողովրդեան լեզուին մերձաւոր է, աւելի՛ կ’արնոյ լեզուին —) եւ այն տեղոյն եւ քաղաքին վարչութեան ապիկար այլեւայլ անձինքն պատարակելով։ Փռնուսի Աւազն բոլոր Եւրոպայ պատկերով՝ ոչինչ կը գտնէ որ արժէ համեմատուիլ “Նոր-Նախիջևանի” հետ, համեմատութեան կարեւոր կշիռն ըլլալով իրեն համար միշտ “Նոր-Նախիջևանի”-ն էր, թագն, կաթի պէս մատղաշ սշտարի միւրը, եւ միւս նման բարբերքն։ Հետեւեալ թիւնը զոր բանաստեղծը կը հանէ պատմութեանը, շատ իրաւացի է՝ Եթէ Աւագի գաղափարով են քաղաքը մը վարդիները, “Խնշ կ’արմատաւ որ հերուս” կեղեկ պէթին Բաստովը ասորիւց—որս “Նախիջևանէն ասար ստապաւ մեծ է, են”։ Անշուշտ, ինչպէս բնական է, երգիծարանն

աւելի մեծ էր երանգներով նկարած է պատկերը քան որ իրականը եր նաեւ իւր աստին։ Գրուածքին լեզուն (“Նոր-Նախիջևանի քարտառ”) Աւաղանեանց գծաւորաւ հակառակի ըլլալով՝ կրուած է ի վերջոյ անոր “գրական լեզուաւ թարգմանութիւն” մը. (էջ 198—214)։ Բաց ի Մ. Նալբանդեանի մէկ նամակէն — որ գրուած է 1859ին, — կը մնայ առաջին մասին մէջ միակ գրուածք մը, խմբագրին կամ Վ. Փապադեանի “Ըմբոս Երգեր”, արեւիկ’ առաւել շարի բառաբանութեան երգեր, հասուն առածաւոր մտքեր։ Առով կ’աւարտի գրքին առաջին մասը, Պարսեանութիւնն համառօտի յիշելով՝ նպատակ շունէինը իւրաքանչիւրին գրական արժէքին վրայ գաւառեան մ’ընելու, ոչ ալ մանրամասն քննադատութեան առեւել։

Երկրորդ մասը, որ բանասիրական նիւթեր կը պարունակէ, արժանի է յատուկ ուշադրութեան։ Հր. Աճառեան կը բանայ այս մասին գրուածքներուն շարքը՝ ներկայացնելով “Հայոց ծագումը եւ նախապատմական շրջանը” (էջ 229—35)։ Հաստատօ գրուածք մըն է, ուր ամբողջ վարած է նորագոյն քննադատեալ տարիներնու։ Հայ ազգի իրեւ հնդկ-եւրոպական բախտակից եր նախաւոր ժողովրդեան, թէպէտ առաջին շատ միջին են այն մայր-հայրենաց շրջանի պարագաները։ Զրիստեան իբր ժն գար յառաջ յերեւան կու գան Հաւոր (Հեաթա), որոնց զարմանալի մեհենադրոմ՝ արհեստագրութիւնը նախ հայերէն էրեւանի ըստ նոր գիւտի Եմսէնի։ Միւս կողմանէ բուն Հայ հոգոյ վրայ կ’աղբիւն խաղիչները կամ Ռարաւեանը, որոնց լեզուն եւ նախահայ բնականագրութեանց մեհենութիւնն այնպէս վէճն նիւթ եղած է։ Աճառեան բնութենով Հատերու — Հայ ըլլալը, Ռարաւեանը կը քնն ասորքի ցեղէ մը, որուն ծնիւղերն են ճոյսպէս հաղաւթեցիք, Աղվաւսեանը, Սեմադիք եւ Զաւեանը։ Թէ Աղվաւսեան Սեմական-Զաւեան նոր լեզուախօս մ’ըլլայ, ծանօթ Հայագիտին Մ. Մանուկըն է, որ թէպէտ չէ տակաւին հրատարակուած, բայց հեղինակին մասնաւորապէս ծանօթ էր։ Ապաստելով հայագիտին երկարութեան հետ հրատարակման՝ այժմէն դիտել կրնաք առաջ միայն այն կետը թէ բուն ինդիկն այն է թէ Ռարաւեանը ինքուն կրնայ մեկնել իրեւ անգամ այսպիսի լեզուախօսին, ուստի նաեւ իրեւ մերձաւոր ազգակից ճշգիւ Ասորեստանայ լեզուն։ Երկրորդ ժամանակակից՝ պէտք էին մերձաւոր ազգակցութիւն ցուցնել, եթէ նոյն լեզուախօսին անգամ էին։ Սեմական լեզուք մեզ ծանօթ ըլլալով՝ կարծես կրնաք գաւառեան մ’ընել։ Ըստ մեզ շատ գծաւոր, գրեթէ անհնարին է՝ Ռարաւեանը լեզուն “սեմական” կամ նաեւ մերձաւոր ազգակից հայունը։ Սեմականին կարեւոր սեպհականութեանց, յատուկ կազմութեան գծերուն եւ ոչ մին կը գտնուի հոն, Նոյնը կրնաք բռնել “Զաւեան” ծնիւղին, գտնէ համեմատութեան խաղախօսին, Եթէ մրացին եւ միւս Աղվաւսեանը ստուգի ազգակից են Սեմականաց, ըստ մեզ՝ ապացոյց մ’աւելի կ’ըլլայ անոնց դէմ, որոնք Ռարաւեանն ալ Աւաղանեանը գտնէ դեմ կը յօժարեն։ Ասակայ լեզու ուղեր ծանրանալ հոս

այս խնդիրներով, որոնց մասին ուրիշ տեղ առիթ ունեցած ենք ընդարձակորեն զբիւլու (ընդ մամուլով)։ Վարդգէս Սուրենեանց համառոտ պատմական ակնարկ մը կ'ընծայէ մեր ծառարարապետութեան մասին, իւր գրութեան նիւթին ըլլալով «Հայկական ծառարարապետութեան տեղը գեղարուեստի պատմութեան մէջ» (էջ 236—54)։ Հայ ծառարարապետութեան ոճին եական հիմունքը կը համարի ծագած հռոմէական եւ քրիզանեան ոճերու խառնուածն տեղական տարրերու հետ։ Համառոտիւ բայց լաւ գծուած են հայ ոճին գլխաւոր յատկութիւնները, եկեղեցեաց շինութեանց եական նկարագիրը։ Այն կարեւոր կէտք թէ քարերը գոյնզգոյն կ'երեւան, որով շատերը գոթականին նմանութիւն մը կը տեսնեն, պարզ կերպով մ'իզէ մեկնել հեղինակին։ Այսքէնով Անի (1892) համոզուած եւ թէ չենքերու քարն է տեղական բաց-վարդապոյն քարը։ Երբ քարը չոր է՝ նոյն գոյնը կ'ունենայ կամ մանիշակապոյն, բայց երբ խոնավութիւն ծծէ՝ գոյնը հեռահետէ կը մթալանի, գորշագոյն-գեղին եւ նաեւ բոլորովին սև կը դառնայ։ Նախաբար ուրեմն միագոյն քարերով շինուած է, բայց քարերու շատերը գոյնը փոխած են ժամանակաւ։ Այս մեկնութիւնը մեզի պարզ կ'երեւայ։ Անշուշտ քարդարանաց մանուսմծ մասը գծային է, երբեմն՝ ծաղիկներ եւ կամ տերեւներ։ Բայց եւ այնպէս՝ թէ եւ յեղեհանուր ճիշդ՝ կարելի չէ բացառակի վճիռ առլ թէ «երբեք» չեն պատահիր «անառններէ կամ մարդկանց պատկերներ», թուական է յիշել Աղթա-մարայ եկեղեցին, որուն պատկերաց ջանգակներն այնպէս գմայլմամբ կը ստորագրէ խաղով։ Արծրունի (Գ. ք.) Ի հարկէ՝ գոնէ լինել երեք լուսանկարներէն գտանելով (Lynch, Armenia, travels and studies, Lond. 1901. Vol. II. fig. 141—3) այս քանդակներուն նրբութիւնը շատ մեծ ըլլալու չէ։ Պէտք չէ մտաւայ նաեւ բառական թեւով գանուած որմանկարները, գամրանաց՝ բաց ի խաչքարէ՝ եղած բազմապէս ձեւերը (անառնայ գլուխներ եւն. եւն)։ Առ հասարակ տակաւին քիչ ուսումնասիրուած է նիւթը գիտնաց կողմանէ։ Մեզի ծանօթ չէ մասնագէտ մը՝ որ յատուի այս նպատակաւ առնն անկիւն պրպտած եւ նիւթի հաւաքած ըլլայ։ Այսպիսի գիտաւորութիւն մ'ունէր ծանօթ Սարգիս Գովսէի, բայց թէ կրցաւ իրագործել՝ չենք գիտեր։

Ե. Հասցեղի գեղեցիկ հաստուած մը համեմատեալ է, որ՝ ինչպէս կը նշանակուի՝ Սմբատ Հասցեղի ջրանեհիւքումայ յորիւնանին նուիրուած է։ Նիւթն է «Հայոց վանքերը եւ նրանց գերը Հայոց կենաբան»։ Գեղեցիկ կերպով ամեփոփուած ընդհանուր տեսութիւն մըն է (էջ 255—302) նիւթի մը, որ առնն կողմանէ մանրամասն ուսումնասիրուելու արժանի է։ Հայոց վանքերու պատմութիւնը ներկայացնել՝ գրեթէ հայ եկեղեցւոյ, հայ մասնագիտութեան եւ առհասարակ Հայոց մասուր կենաց պատմութիւնն ներկայացնել է։ Հեղինակը լանայած է գոնէ ընդհանուր գծերով պատկերացնել առ հասարակ վանականութիւնն ի Հայս, անոր բնած աղբեցութիւնն ընդհանրապէս, եւ նշանաւոր վանքերուն ի մասնաւոր։

Մանրամասնութեանց մէջ ի հարկէ մտնել կարելի չէր, եւ արդէն գործին նպատակէն ալ դուրս։ Թէեւ այլեւայլ կէտերու վրայ կարելի է գիծել, զորւածն իբրեւ ամբողջութիւն յաջողած համարելու երբ իւր նպատակին համեմատ։

Փոքրիկ գրութեան մէջ է իբր երկու էջ՝ Գ. Յ. Բասմալեանի «Չուարթնոց եկեղեցին եւ խաչիկ Ծ. Վ. Դարգեանի պեղումները» (էջ 303—5)։ Նորագիտութեան քննադատի կողմովն մասին արդէն ուրիշ տեղ գրած եր հեղինակը։ Մասդուրութեան արժանի է ընդհակառակն Գ. Խատիսեանի «Հայոց լեզուն եւ իւր բարբառները» (էջ 306—321), որ փորձ մ'եղած է այժմու բարբառները քննել տարբեր գաղափարներու։ Այս մասին ուրիշ տեղ առիթ կ'ունենանք խօսելու։ Արեւելեան խումբը ինն գլխաւոր բաժնի կամ բարբառներու կը բաժնի, իններորդն ըլլալով Մշտ լեզուն, որուն կազմութիւնն արեւելեան բարբառներու կարգէն կ'երեւայ։

Լ. Նազարեան գրած է «Հայոց սովորութեան իրաւունքի ուսումնասիրութեան նշանակութիւնը եւ մեթոդը» (էջ 322—333)։ Համառոտ տեսութիւն մըն է իրաւաբանական աղբիւրներուն մասին, որոնք ի հարկէ շատ չեն մեր մէջ, նոյն իսկ քաղաքական դիրքը կը պարզապէս չբերմամբ։ Գլխաւոր բարբառ ի նկատի առնուած է Գոշի Դաստաստանագիրքն եւ անոր բնած աղբեցութիւնն, թարգմանութիւններն են։ Ըստ մեզ եկեղեցական օրէնքն եւ օրինագիրքն կամ վանոնագիրքն՝ որ ինչեւին աղբիւր է Գոշի, ըստ պատշաճի նկատողութեան չէ առնուած։

Ընդարձակ եւ ուրիշ կարգի են մնացեալ երեք գրութիւնները, երեքն ալ՝ նոր կեանքէն առաջին երկուքը՝ մատենագրական-կենսագրական, որոնք՝ քաղաքական-տնտեսագիտական։ Երեքն ալ սրբով կը կարդացուին։ Միւսս Բերբերէն կը գրէ «Էտիզ» մը, այն է՝ «Միւստ Զահեղ», նուիրելով անոր ջրանեհիւքումայ յորիւնանին (էջ 364—68)։ Վերլուծումն է Հասցեղի գրական տաղանդին, երկասիրութեանց, յատկապէս անոր նշանաւոր գործոյն «Լեւոնի վիշաղը, պէտք եղած կենսագրական տեղեկութիւններով մեկտեղ։ Մանաւանդ վերջին գործը կամ «Լեւոնի վիշաղ» մանրամասն վերլուծուած է, եւ պարզուած՝ բանաստեղծին հայեացքները, վէպի գլխաւոր հերոսին նկարագիրն ուսումնասիրուած։

Երկրորդ գրութեանը շարագրած է ծանօթ հայագէտ ուսու բանասէր՝ Իւրիկ Վեհկովսկի, որ մեծ արդիւնք ստացած է նորագոյն հայ գրականութիւնն ուսումնասիրելով, ջրնաբանելով եւ թարգմանութիւններով ուսու հասարակութեան ծանօթացնելով։ Այս անգամ ալ իրեն գրութեան նիւթ առած է՝ «Արեւմտեան Եւրոպայի աղբեցութիւնը ուսու հայ գրականութեան վրայ»։ Հմայակի եւ շատ շահեկան ուսումնասիրութիւն մը (էջ 369—390)։ Ինչպէս Ծանօթութեան մէջ կը նշանակուի՝ յօռուածը գրուած է յատկապէս ներկայ ժողովածոյին համար, բնագիրը սեպհականութիւն ըլլալով խմբագրութեան։ Հայերեն թարգմանուած է ուսուերէն ընագրէն։ Վեհկովսկի կը ցուցնէ որ Ռուսահայ գրականութիւնն գոյժելի

յառաջդիմութիւններ բրած է իւր հիմնարկուելն ի վեր եւ արդէն բաւական նշանաւոր գործեր արտադրած: Իւր փորձիկ սապարդին մէջ՝ հաւատարմի հայելի մէջ է առ հասարակ եւրոպական գրականութեան, վերջնայն ամէն յեղափոխութիւնը առ շրջաններն իրենց ազդեցութիւնն բրած ըլլալով առատհայ գրողներուն վրայ: Այս անսակեւորով քննութեան կ'առնուին Արովման, Սա. Կապարան, Մ. Կապարեղանց, Սարաաւաճ-Աղբղ, Ռ. Պառլանեան, Բաքի, Գ. Սեւգուկեանց, նորագոյններն՝ Շիրվանզադէ, Լէօ, Ա. Փափաշեան, Ա. Իսահակեան եւն: Պաշտեանցի մասին շատեր քննադատութիւն մ'այն շարքին մէջ: Քննութեան արդիւնքը միտքարարեալ է: Քննադատին յայն է որ "հայ գրականութեան կազմի մէջ մանող բոլոր ինքնատիպ, երանգաւոր, զուտ անքական տարրերն եւ եւրոպական հոգիներ խառնուողք տեղեւի մի նոր, իւրակերպ գրականութիւն, որ իւր հնգիւնն ընդունակ լինի գտնել մի քիչ ազդելու եւրոպական գրականութիւններէ վերայ" եւն: Իւր առաջին փորձը, այն է հայ մատուցիւնները առ հասարակութեան ծանօթացնելու ձեւերն" առիթ տուած էր սա կարծիքին յայտնուելուն թէ "հայ իրենքը գուցէ առաջնորդ էն:

Գ. Վանցեանի "Մեր ստիկանները եւ լեզուն" (էջ 391—97) փորձիկ գրուած մէն է, ինչպէս խորագրին մէջ ալ կ'ըսուի, "մի թուսնիկ ակնարկ", որ քննադատութեան կ'առնուի նոյն գրողներու օտն ու լեզուն, աւարտելով սա գործովսք թէ "Լեզուն այժմ այլեւս չի տրչնաւ: Լեզուն հիմա չկաւ էն" Այս խնդրին, որուն մասին ժաման եւ տարածման ամէն աղագամ գրուած է եւ կը գրուի, հառ միջամեղ մը Կապարեղէն գուր է:

Երբորդ (եւ վերջն) գրուածն է՝ ինչպէս ըսիք քաղաքական-անտեսարանական՝ Ռ. Խառապանեանի "Փորը Աստի եւ շինուելիք երկութիւնները" (էջ 398—419): Գլխաւոր քննուած ինչորդն այն է թէ անտեսարան եւ առ հասարակ ինչ ազդեցութիւն պիտի բնեն օտար գրամագլխով շինուելիք երկութիւնները: Հուսանական է, կ'ըսէ, որ Փորը Աստի ալ պատահի այն՝ որ քիչ շատ տեմ տեղ կը տեսնենք իրեւ. առաջին հետեւութիւն երկութիւն ազդեց շինութեան, այսինքն՝ անտեսարանական քայքայում մ'ունի մանր տեղական արուեստից եւ տեղական փորը նախապետական արտագրութեանց: Ժողովրդի ընդարձակ խառն պիտի տուեն իրենց ապրուստն, օտար ապրանքներ սողոյն երկիրը, որով կը մնայ կամ գաղթել կամ գործաւոր գառնալ մեծ գրամագլխական ձեւերովութեան: Անաղ մեծ է բայց ժողովրդեան մէջէն կ'ելլէ նաեւ գարմանը՝ յարմարելով նոր պայմաններու, արդիւնաբերութեան նոր ճիւղեր ծագելով: հոկայ ձեւաւարկութեանց յերեւան գալով, եւն եւն, — եթէ տեղական տարրը բանիմաց ըլլայ ինքնին գործելու եւ ոչ իրեն լոկ գործիչ օտարին՝ Կար պայմաններն անհրաժեշտ կ'ընեն նաեւ բոլորովին նոր կեանք մը, նոր գիրք մ'առն բողջ երկրին: Անտին քով կայ ըստ այսմ շատ

մեծ շահ ալ, այնու մանաւանդ որ յայս կայ Փորը Աստի ժողովրդեան եւ յատկապէս Հայոց տեւիկ օգտուելու քան առժեյու: Մանաւանդ որ անտեսարանական քայքայումն արդէն այժմ սկսած է ու կայ, առանց նաեւ երկութիւն ազդեց շինութեան: Լեւտեսութիւնն այն է՝ բոտ հեղինակին՝ թէ "հալաւաակ այլեւայլ վնասակար կողմերու" շատ բաղնալի է այն շինութեանց գլուխ ելլելը:

Այս է գեղեցիկ ժողովածոյիս պարունակութիւնն, որը հառ բաւազանց յոյն ի մանաւոր մը այն ընթերցողաց գաղափար մը առլու համար, որոնց գծաւարմանալին կրնան ըլլալ (եւ յաճախ են) մեր արեւելեան գրականութեան արդիւնները: Արեւմէ հրատարակութիւնն շեմապէս յանձնաւորել:

Հ. Յ. Յ.

ԹՂԵԱՅՈՒԹԻՒՆ

ԳՐԱԴՆ ԲՂԵԱՅՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ե.

Միրուն "Հանգէսին", "սիւնաններուն", գրական թղթակցութիւնն մը նուիրելու շեր հրուերն սիրայօժար կ'ընդունին: Սկսիչը գրական յնթով մը, որ այսօր գրական է միանգամայն:

1. "Կարալէպին" անհամ խնդիրը նորագէլ չէ միայն, այլ նորագոյն գրական պատմութեան մէկ էն կազմ արգէն, այլ պիտի անգրագաւնամ՝ Պողոյս յազուածագիրներէն մէկուն արձակած վճռին, զոր ես հասնալակ պիտի շատանեմ, այլ յիշուիս: Յետք թէ ինչու: Կենցաղատեղ ծանծաղամիտ երկտասնորդ մը թէ զգաստ ծեր — չեմ գիտեր — "նորալէպին" ծագման նկատմամբ խնդիր մը կ'առաջարկէ: այս գրական ամլութեան մէջ սիւնաններ պիտի մրտն, հարկ է դարման մը գտնել, եւ "նորալէպին" կը կատարէ այս պաշտօնը: Այս տեսակետով առաջնապէս խնդիրը կ'ունենայ իւր գոյութեան իրաւունքը: Բայց երբ շատ մը՝ "ծնողական իրաւանց յափշտակութիւններէն ետքը, ապուած գրքի մը — Բառագիտ մը մէջէն — ջնջ կը արուի, որ այս բանն է՝ "Վիսնանական տպարանն", առած է իւր ծագումը, որով նոր գրողներու քթին պնդ մըն ալ կը արուի, իսկոյն հրապարակ կը նետուի՝ խնդրայոյզ պարունը եւ իրեն գրուած նամակ մը իր պապացոյց յառաջ կը բերէ հասուածիկ մը, որով աւելի վաղեման կ'ուզուի քուցնել այս բանին ծնունդը: Միւսին հառ "նորալէպին", շուրջը յարուցուած խնդրին մէջն ենք մնիք ալ Պր. Ենովք ալ: Բայց հառ կը